

Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi

(2019) Cilt 1, Sayı 2, s. 53-61

Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planı Çerçevesinde Türkiye Sağlık Sisteminde İlaç Harcamaları Üzerine Bir İnceleme ve Durum Analizi

Yavuz BESAK*

Öz

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan Türkiye’de de sağlık hizmetlerinin temel taşlarından birisi ilaç endüstrisidir ve temel amacı; küresel ölçekte belirli rekabet gücüne sahip, yaşam kalitesini arttırıcı ve ülke ilaç ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan ve konumu itibari ile ihracat yapan bir ilaç sanayinin bulunması olarak belirlemiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin toplumun sağlık gereksinimlerini karşılamasının yanı sıra artan sağlık harcamalarını kontrol edebilmek için harcamaları artıran dinamikleri sağlam bir şekilde belirleyip, ilgili ve sürekli düzenlemeler yapması kaçınılmazdır. Bu anlamda Türkiye toplam sağlık harcamalarındaki ilaç harcamalarının oranının yüksek olması ve ilaç harcamalarının etkin bir şekilde kontrolü sağlayacak fiyatlandırma ve geri ödeme süreçlerinde gerekli yasal düzenlemeleri yapmaya devam etmektedir. Bu çalışma, Türkiye’nin 1995-2017 dönemi içinde uygulanan Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planı politikaların, ilaç gelir ve harcamalarını değerlendirmek adına ilaç ithalat ve imalatında nasıl mesafe kat edildiğini görmek adına literatür vasıtasıyla analiz edilmiştir. Türkiye ilaç pazarının sürekli olarak büyüdüğü saptanmıştır. Ayrıca bulgular ışığında bugün Türkiye imalatı sayesinde kendi iç talebini önemli ölçüde karşılayacak düzeye geldiği söylenebilir. Diğer taraftan ilaç harcamalarının önemli kısmını oluşturan ilaç ithalatı devam etmektedir ve bu durum sağlık harcamalarını negatif yönde etkilediğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler

*İlaç Harcamaları,
İlaç İthalat-
İhracat, Türkiye
İlaç Pazarı*

Makale Hakkında

*Geliş:
05.04.2019*

*Kabul:
19.05.2019*

* Yavuz BESAK, Sağlık Yönetimi Doktora Programı, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-mail: yavuz077@mynet.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1207-5870>.

Pharmaceutical Expenditures in Turkey's Health System in Health Transformation and Tenth Development Plan Framework A Study on the Status Analysis

---

Abstract

In developed countries, emerging as one of the cornerstones of the health services in Turkey is the pharmaceutical industry. The main purpose of this industry; It has determined that there is a pharmaceutical industry which has a certain competitive power on a global scale, improves the quality of life, meets a significant portion of the country's pharmaceutical needs and exports as of its position. Developing countries such as Turkey, increased their spending in order to control the dynamics of the health needs of society as well as increasing health spending to meet securely identify, it is inevitable to make the relevant regulations and continuously. In this sense, Turkey is the high rate of drug spending in total health spending and expenditure to ensure effective control of drug pricing and continue to make the necessary legal arrangements in the reimbursement process. In this study, Turkey's Health implemented in the period 1995-2017 in Transformation and Tenth Development Plan policies, and to evaluate the drug revenue expenditure, import and manufacture of drugs from floor to see how it is analyzed through literature. Turkey is determined to continuously grow the pharmaceutical market. Also in the light of the findings today said that thanks to the production of Turkey came to levels significantly to meet its own domestic demand. On the other hand, imports of drugs, which constitute a significant part of pharmaceutical expenditures, continue and this situation suggests that health expenditures negatively affect.

Keywords

*Drug Expenditures,
Dug Import-
Export, Turkey's
Drug Market*

About Article

*Received:
05.04.2019*

*Accepted:
19.05.2019*

GİRİŞ

Türkiye Sağlık sisteminin temel amacı en iyi sağlık hizmetini sağlayacak şekilde değer odaklı bir bakım sağlamak için teşvik etmek, güçlendirmek ve etkinleştirmektir. Toplum sağlık statüsünü yükseltmek adına ilaç önemli bir pozisyona sahip olsa da bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de ciddi bir sorun haline gelen artan ilaç kullanımına bağlı yüksek maliyetlere ciddi yaklaşılması ve mevcut sağlık sistemimize olan yükünü minimum düzeye çekmek, uygun politikalar gerektirmektedir.

Ülkemiz ilaç sektörü, ulusal ve uluslararası önemli katmanda yer almakta ve potansiyel olabilecek kuvvetli bir sanayiye meyillidir. Diğer taraftan bütün yatırımcıları, ilaç sektöründe daha ileriye taşıyacak, sağlık sistemimizdeki ilaç maliyet yükünü hafifletecek vizyon, dönemin hükümeti tarafından belirlenmiştir. İlaç sektöründe oluşturulan bu vizyon bir değer oluşturmak için gerek Sağlıkta Dönüşüm Politikası olsun gerekse Onuncu Kalkınma Planı olsun ilaç sektörümüzün ihtiyacı olan maliyetleri azaltma adına önemli bileşenler barındırmaktadır. Ayrıca ulusal ilaç sektörümüzün küresel rekabette değerli bir pozisyon kazanması açısından referans alınabilecek ülkelere yakın değerler kazanması son derece önemlidir.

Türkiye ilaç sektörünün maliyetlerinin yüksek olması nedenlerinin başında toplumun sağlık statüsünün artırılması olarak öngörülse de yerli muadilinin olmaması yahut üretilmeyip ithal edilmesi önemli maliyet yükü oluşturduğu düşünülmektedir. Ülkemizde ilaç sektörünün özellikle üretim bandında maksimum düzeye, kullanım bazında istenilen düzeyi yakalayabilmesi sürdürülebilir bir sistemi zorunlu kılmakta ve bu sistem içerisinde ilaç sektörü önemli bir yere konumlandırılmalıdır. İlaç sektörü, ürün çeşitliliği, ileri düzeyde Ar-Ge, diğer harcamalar ve yüksek teknolojik üretimi gerektirmesi nedeniyle yüksek maliyetle gerçekleştirilen bir sektör olsa da ilaç harcamalarının düzeyi sağlık sonuçları üzerinde yegâne belirleyici bir faktör değil ancak önde gelen faktörlerdendir. Bu nedenle bu çalışma gelişmekte ekonomiye sahip olan ülkemizin ilaç sektörünün farklı dönemler itibariyle yapılan toplam harcamalar incelenecektir.

Bu çalışma Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Onuncu Kalkınma Planı dahilinde uygulanan ilaca dahil tüm politikaların, ülkemiz ilaç pazarı ile harcamaları üzerindeki etkilerini belirlemek amaçlanmış olup bu amaçla ülkemiz Sağlıkta Dönüşüm öncesi, Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planı sonrası ilaç sektörünün genel durumu konularında literatür bilgisinin sunumunun ardından panel veri analizi yöntemi ile araştırma bulguların durum analizi sunulacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise tartışma ve sonuç bölümlerine yer verilecektir.

1. Literatür

1.1.İlaç Sektörü Neden Önemli

Bütün dünyada nüfusun yaşlanması, insan ömrünün uzaması küresel çapta yaşanan sosyoekonomik ve coğrafik değişimler gelecek dönemler de sağlık hizmetlerine olan talebi de arttıracaktır. Artmakta olan dünya nüfusu sadece yeni ihtiyaçlar doğurmayacak, aynı zaman toplumlar içindeki yaşlı sayısını arttıracak bunun ile birlikte sağlık hizmetlerin de önemli talep oluşacaktır. 2005'te dünya nüfusu 6,5 milyar iken bu 2020'de 7,6 milyar olması öngörülmekte, 65 yaş ve üzeri insan sayısı 242 milyon artarak, toplam nüfustaki oranının %9,4'e yükselmesi beklenmektedir. Yapılan çalışmalar yaşlı insanları genç insanlardan daha fazla ilaç kullandığını göstermekte özellikle 75 yaş üstü yaşlıların %80'i en az 1 reçeteli, %36'sı en az 4 reçeteli ilaç kullandığı ortaya konmaktadır. Bu kapsama artan hastalık çeşitleri ve oranlarına bağlı reçeteli ilaç satışının 2002 yılından itibaren 2010 yılına kadar sürekli artmış olduğu düşünülürse ilaç sektörünün küresel önemini açıklamaya yeterli olacaktır. (PwC Pharma 2020, 2007: 2)

Ülkeler bazında sağlık sektörünün önemli bileşenlerinden ilaç sektörüne dönük çabaların önemli bir nedenini sosyal refahın korunması ve artırılmasını söylemek yerinde olacaktır. Dolayısıyla herkesin ulaşabildiği, en az maliyetli sağlık hizmetleri ve ürünlerin sağlanması temel amaç olmaktadır. Özellikle sağlık sektöründe kaynakların kıt olduğu düşünülürse, maliyet ve harcamaları minimize edecek politikaların hatta kaynakların verimli kullanılmasına dönük çabaların gittikçe arttığı görülmektedir. Bütün bu uygulamalara rağmen sağlık harcamaları ve ilaç harcamalarının çoğu ülkede yükseldiği görülmektedir (Çalışkan, 2009: 51).

Tüm sağlık politikalarının maliyetleri azaltma ve hizmetleri iyileştirme, geliştirme olan ülkemizde ilaç kullanımı amaçtan ziyade, bireysel savurganlıktan bahsedilebilir. Hatta bireylerin çoğunluğunda tamamıyla kullanılmadan artan ilaçlarla, bireysel eczane dolaplarına sahip oldukları düşünülebilir (Baybek, 2005: 56). Zira antibiyotikler, ağrı kesiciler, vitaminler ve antiromatizmal ilaçlar, ilaç kullanımının %50'sini oluşturduğu ülkemiz, %18,1 ile antibiyotiklerin başı çektiği listede sırasıyla, %12,3 ile ağrı kesiciler, %11 ile antiromatizmal ilaçlar, %8,4 ile soğuk algınlığı ve öksürük ilaçlarının oluşturması yukarıda düşünülen bireysel eczane dolaplarını doğrular niteliktedir (Top, 2004: 183)

1.2. Türkiye’de İlaç Sektörünün Genel Durumu

Türkiye’de ilaç sahasında yapılan çalışmalar diğer Avrupa ülkelerinde olduğu ilaç harcamalarına merkeze alındığı görülmekte ve kapsamlı değerlendirildiğin de Türkiye’deki sağlık harcamalarının önemli bir kısmının ilaç harcamalarına ayrılan pay olduğu düşünülmektedir (Çınaroğlu, 2017:27). Avrupa İlaç Endüstrileri ve Birlikleri Federasyonu üyesi Türkiye’nin ilaç sanayisinin geliştirilebilmesi için ilaç kullanımı ile ilgili farkındalığın artırılmasıdır. İlaç kullanımı konusundaki farkındalık düzeyinin artırılmasını sağlayacak öğelerden sağlık okur-yazarlığı artırılması en önde gelmektedir. Sağlık okuryazarlığı her toplumdaki bireylerin sağlık alanında etkin kararlar vermeleri için önemli bir pozisyona sahiptir (Aslantekin, Yumrutaş, 2014: 330).

Diğer taraftan gelişen yeni teknoloji kullanımının da tedavi etme çabaları müthiş düzeyde yükselmiş, sağlık hizmetlerine olan talebi de tetiklemiş ve artmasına sebep olmuştur. Bunun neticesi, sağlık hizmeti maliyetleri artmış ve artışın devamı öngörülmektedir. Sağlıkta ekonomik analiz öngörülerinin yanında, karar vericiler çoğu ülkede farmakoekonomik analiz yöntemlerini rehber olarak kullanımı mecburi hale gelmiştir ve ilaç harcamaların da geline nokta da Türkiye’nin de bu yaklaşımı benimsemesi kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir (Özgen, Tatar, 2007: 131)

Türkiye çoğu tedavi aşamasında ilacı ithalat etmekle birlikte özellikle bazı aşular, kan faktörleri, yüksek teknoloji gerektiren preparatlar, bazı aşular, kan faktörleri, kanser ilaçları ve insülin türevi ilaçlar ithal edilmektedir. İlaç ve hammaddesi bugün çoğu ülkede dahi ithalat yapılarak karşılanmaktadır. Türkiye dahil ilaç sektöründe önem atfeden ithalat miktarı değil, ihracat düzeyinin geride kalması ve dış ticaret balansının ithalat yönünde olmasıdır (Acar, 2004: 274)

1.3. Türkiye’nin İlaç Sanayindeki Önemli Dinamikleri

İlaç sanayinde önemli kilometre taşları olarak adlandırdığımız ilaç ar-ge çalışma ve yatırımları, ilaç sanayindeki istihdam düzeyi, harcamalarının seviyesi, ilaç ihracat ve ithalat düzeyleri gibi temel parametrelerde yoğunlaşmaktadır. Türkiye’nin bulunduğu coğrafik konum, global ilaç firmalarının iştahını kabartmakta özellikle Orta Doğu pazarında önemli paya sahip olmak için Türkiye’de yatırım yapma yönünde eğilimindedirler. Büyük ilaç şirketlerinin Türkiye’de ki kar marjlarının maksimum düzeyde olması firmalar için temel motivasyon kaynağı olduğu düşünülmektedir. (Çınaroğlu, 2017: 32). Aynı zamanda Türkiye ilaç sektörü; mevcut çoğu ilacı üretebilecek teknolojiye sahip olmanın yanı sıra uluslararası standartların yakalandığı bir sektöre sahiptir.

Talep görmeyen ve üretim bandında maliyetleri kâr marjını düşüren ilaçları ithal ettiği bilinmektedir. Türkiye ilaç sektöründe çalışanların önemli bir kısmının eğitim düzeyleri çok yüksek olduğu ve toplam istihdam sayısı 30.000 kişiyi geçtiği belirlenmiştir (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013: 10)

Global düzeyde faaliyet gösteren ilaç firmaları için önemi bilinen Türkiye ilaç sektörü, özellikle toplumun sağlık hizmetlerine erişimindeki kolaylığı, yaşlı nüfus oranındaki artma trendi ve giderek artan ortalama yaşam süresi gibi makul gerekçeler, ülkemiz ilaç sektöründeki büyüme potansiyeli için ayrıca sinyal vermektedir (TOBB, 2012: 2).

Netice itibarıyla Türkiye ilaç sektörü harcamalarındaki pozisyonu, mevcut sağlık harcamalarındaki payı gelişmekte olan ülkelerden fazla olduğu düşünülmekte, iyi bir pazar ve istihdam olanağı sunması nedeniyle de son derece önemli bir pozisyona sahiptir.

1.4. Sağlıkta Dönüşüm Ve Onuncu Kalkınma Planında İlaç Yaklaşım

Genel itibariyle Sağlıkta Dönüşüm Programı, toplum sağlık göstergeleri ve sağlık hizmetlerine olan erişimi bakımından iyi neticeleri oluştursa da diğer yandan ilaç harcamalarında ise gözle görülebilir artış görülmektedir. Zira Türkiye’de faal firma sayısı artış göstermiş bunun neticesi olarak ilaç üretiminden ziyade ticaretine hatta ithalatına yönelim olduğu gözlemlenmektedir (Yaşgöl, 2016: 29).

Sağlıkta Dönüşüm kapsamının sonucunda tedavi ve ilaç harcamalarındaki artışın kontrol edilmesi amacıyla, Onuncu Kalkınma Planı çerçevesinde gereksiz talebi gidermeye dönük önlemlerin yanı sıra global bütçe uygulanmaya gidilmiş ve 2010 yılı itibariyle ilaç harcamalarını da kapsayacak şekilde oluşturulduğu belirtilmiş ve Sağlık hizmetlerinde olduğu gibi sağlık harcamalarında da sürdürülebilirlik amaç edinileceği ve ilaç harcamaları daha akılcı hale getirileceğinden bahsedilmiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 78-80).

2. İlaç Ekonomisinde Bilinmesi Gerekenler

2.1. Referans Fiyat

Bir geri ödeme yöntemi olan referans fiyat, herhangi bir ilaç için üçüncü bir ödeyici tarafından bu ilacın diğer alternatiflerinin karşılaştırılmasını olanak sunan fiyatlandırma yöntemidir ki bu sistem; tedavi edici aynı ilaçların bir alt sınıfları oluşturulur ve tüm alt gruplar için olası en yüksek geri ödeme düzeyi saptanır. Bu düzey pazar payına, ilaç fiyat ortalamalarına yahut direkt dayandırılabilir. Diğer taraftan üreticilerin arz ücretleri saptanır ve eğer herhangi bir ilacın pazardaki fiyatı referans fiyatı aşarsa aradaki fark kullanıcılar tarafından karşılanmayı gerektirir (Çalışkan, 2009: 59).

Türkiye, ilaç fiyatı ilgili 2009 yılında bir kararname ile bazı düzenlemeler yapmış, *jenerik/ eşdeğer* ilaçların kullanımında çok önemli bir önlem politikası geliştirerek; eşdeğer ve referans ilaçların benzer fiyat üst sınırına sahip olabilmelerini sağlamıştır (Özgüler, 2013: 165). İlgili kararname sayesinde Türkiye Sağlık Bakanlığı referans fiyat yönetimi sayesinde ilaç fiyatlarında %80’e yakın fiyat avantajları yakalandığını ve bununla birlikte ilaca olan erişimi kolaylaştırarak ilaç harcamalarının kutu bazlı artışlara yol açtığı düşünülmektedir (Deloitte, 2009: 2)

Dolayısıyla referans fiyat yönetim sisteminin uygunluğunun tam olarak ortaya konabilmesi için her bir ülke için ilaç fiyatlarına, jenerik ve orijinal ilaç kullanım seviyelerindeki farklılıklara, kaynak dağılımına, hatta en mühim olanı toplum sağlık düzeyinde oluşturduğu etkilere göre yorumlamak gerekmektedir. Bilinmelidir ki toplum sağlık düzeyi birçok öğeden etkilendiği için sadece referans fiyata bağlı etkileri belirlemek güçtür.

2.2. İthal ve İmal İlaç Yaklaşım

Türk İlaç Sanayinin yapısını değişime uğramasını sağlayan, Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği kapsamında ilaçta fikri mülkiyet hakları, 2003 yılında uygulamaya konan Sağlıkta Dönüşüm Programı ve ilaçta fikri mülkiyet haklarının önemli bir ögesi olarak 2005 yılında yürürlüğe giren “Beşerî Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği olduğu bilinmektedir. Bu temel gelişmeler Türk İlaç Sanayide üretim ve dış ticaret sahasında radikal bir değişime sebep olmuştur (Yaşgöl, 2016: 27-28).

Bu temel gelişmeler ışığında Türkiye yüksek katma değerli ilaçların yanı sıra teknolojik indeksi yüksek olan tedavi sınıflarında ithalata bağımlıdır. Bunun temel nedeninin Türkiye’nin güncel tedavi yöntemlerine izleyici kalmayacağı düşünülmekte ve referans ithalatının, eşdeğer üretim yoluyla ikame yapılamayacağı belirtilmektedir. İlaç ithalatını yaklaşık %88’ini referans(orijinal) ilaçlar oluştururken özellikle yüksek fiyatlı yenilikçi ilaçlar bu anlamda başı çekmektedir (Özgüler, 2013: 167-168).

Mevcut Türkiye ilaç sanayi, üretimini yaptığı ilaçların etkinliği, kalitesi ve güvenilirliği bakımında çoğu ülkeyle rekabet edebilecek seviyededir ki Türkiye ilaç sanayi, 2001 yılında Almanya, Amerika, Hollanda, İngiltere, İtalya’nın da olduğu 50’den fazla ülkeye ihracat yaptığı bilinmektedir. Ayrıca ilaç sektöründe esas olanın ithalat miktarı değil, ithal miktarın ihracat sektör hacminin gerisinde kalması ve ekonomik pozitif dengeler bakımından da dış ticaret balansının ithalat lehine olmasıdır. Referans(orijinal) ilaçlar karşısında yer alan milli ilacımız denebilecek eşdeğer ilaç üretim ve kullanımının sağlanmasıyla,

Türkiye'nin rekabet gücü artacak ve ihracat potansiyeli geliştirilmesine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Acar, 2004: 280-281)

3. Araştırmanın Amacı ve İçeriği

Gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de ilaç harcamaları sağlık harcamalarının önemli parametrelerindedir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerdeki ilaç harcaması payının giderek arttığı görülmektedir. Türkiye nüfusunun artan bir trendde olmasının yanı sıra yeni tedavi yöntemlerinin ve hastalıklarının ortaya çıkması, toplumun sağlık hizmetlerine ve kolayca ilaca erişimi hatta teknolojik gelişmeler dahi birçok etkenden dolayı ilaç tüketimi de giderek artmaya devam etmektedir. Ayrıca ilaç fiyatlarının kur farkı dâhil olmak üzere birçok nedenden dolayı artması ilaç harcamalarının da artmasına sebep olmaktadır.

Bu noktada ilaç harcamalarına dönük kestirimlerde bulunmak için Sağlıkta Dönüşüm öncesi, Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planı süreçlerinde ilaç harcamalarını ve durumunu ortaya konması son derece önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ilaç tüketimi ve harcamalarını göz önüne alarak ve geçmişteki verileri kullanarak Türkiye 'de ilaçtaki durum incelemesi yapılacak geleceğe dönük planlara da yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

4. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışma, ilaç harcamalarına dönük kestirimlerde bulunmak için Sağlıkta Dönüşüm öncesi, Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planı süreçlerinde ilaç harcamalarını ve durumunu yönelik genel durumu ortaya koymak ve sunmaktadır. Yöntem ile ilaca yaklaşım ve harcamaları belirtilen dönemler bir araya getirilerek değerlendirme ve karşılaştırmalı şekilde analiz edilmesi amaçlanmıştır. İlgili dönemlerden elde edilen bulgularla yeni ve bütüncü bir yorum oluşturmaya çalışılmıştır. Çalışma yapılırken literatür taramadan yararlanılmıştır.

Tablo 1. İlaç Sanayinde Sağlıkta Dönüşüm Öncesi (1995-2001) Durum

Yıllar	İthalat (Milyon \$)	İhracat (Milyon \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1995	729,5	94,3	12,9
1996	875	105	12
1997	981	98	9,9
1998	1,180(milyar)	129	10,9
1999	1,336(milyar)	128	9,6
2000	1,511(milyar)	140	9,3
2001	1,534(milyar)	149	9,7

Kaynak: İEİS, Türkiye'de İlaç 2000-2002

Sağlıkta dönüşüm öncesi duruma bakıldığında 1995 yılından bu yana ithal ilaç ürünlerinin maliyeti sürekli yükselme trendinde ve artış göstermiştir. Sağlıkta dönüşüm öncesi 7 yıllık dönem içerisinde ihracat neredeyse aynı düzeyde seyretmiş, bu 7 yıllık süreç kendi ortalamasına yakın seyretmiş olduğu ve ihracatın ithal ürünleri karşılması ortalama değer olarak hesaplandığında %10 dolaylarında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. İlaç Sanayinde Sağlıkta Dönüşüm Sonrası Durum

Yıllar	İthalat (Milyar \$)	İhracat (Milyon \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2006	3,04	310	10,19
2007	3,52	360	10,22
2008	4,36	420	9,63
2009	4,08	430	10,53
2010	4,41	560	12,69
2011	4,70	570	12,12

Kaynak: TÜİK Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2006-2011

2003 yılında yapılan Sağlık da Dönüşüm Sonrası ilaç harcamalarının ilk sağlıklı ölçümlerinin dikkate alınacağı 2006 yılında ilaç ithalatı 3,04 milyar dolardan başlayarak yükselen bir trend ve ortalama yıllık %9,1 artarak 2011 yılında 4,7 milyar dolar seviyelerine çıktığı görülmektedir. Tablo 1 'e bakıldığında Sağlıkta Dönüşüm Öncesi (1995-2001) ilaçların ithal edilerek karşılanan maliyetlerin tablo 2'deki ithal edilerek karşılanan maliyetlerin neredeyse 3-3,5 katına çıktığı gözlemlenmektedir. Bu demek değildir ki Türkiye ilaç ithal ederek mevcut ihtiyacı karşılamaktadır. Zira ülkemiz üretilen ilaç miktarı ülke içi ihtiyacı son derece karşılamakta ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYİH) ufak da olsa bir katkı sunmakta ve aşağıda tablo 3 Sağlıkta Dönüşüm Sonrası bu durumu kesitsel olarak iyi açıklamaktadır.

Tablo 3. Sağlıkta Dönüşüm Sonrası Türkiye'de İlaç Üretimi ve GSYİH İçindeki Payı

Yıllar	Üretim miktarı (Milyar \$)	İlaç Üretiminin GSYİH'ye Oranı (%)
2006	4	0,76
2007	4,9	0,76
2008	5,2	0,72
2009	4,9	0,82
2010	5,1	0,69
2011	4,8	0,60

Kaynak: TUIK, Dünya Bankası

Tablo 3.'de görüldüğü üzere Türkiye ilaç sektörü 2006 – 2011 yılları arasında üretim aynı yıllar arasında ortalama yıllık olarak %3,7 büyüyerek 4 milyar \$'dan 4,8 milyar \$'a ulaşmış ve GSYİH'ye yıllara göre %0,6- 0,82 arası oranında küçük de olsa değer kattığı gözlemlenmektedir. Durum şudur ki; Türk ilaç sanayi yoğunlukla ulusal talebi karşılamak üzere üretim yapmakta ve ithalata oranla düşük miktarda ihracat gerçekleştirebildiği düşünülmektedir.

Tablo 4. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2017) Sonrası Durum

Yıllar	İthalat (Milyar \$)	İhracat (Milyon \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2014	4,898	850	17,4
2015	4,762	925	19,4
2016	4,713	865	18,4
2017	4,976	898	18

Kaynak: TÜİK, İEİS

Sağlıkta Dönüşüm devamı niteliğinde olan yahut kapsamında olan Onuncu Kalkınma Planı kesiti dâhilindeki yıllara bakıldığında 150'den fazla ülkeye ihracat gerçekleştiren Türkiye ilaç sanayi ithalat miktarının küçük bir miktar arttığı, ihracatın ise Sağlıkta Dönüşüm Sonrası Durum (2006-2011) döneme nazaran 1,5 kat ile yaklaşık 3 kat arttığı ve ihracatın ithalatı karşılama düzeylerinde önemli seviyelerin yakalandığı görülmektedir.

Türkiye ilaç sanayi sadece ithal ve ihracat dinamiklerinin maliyetlerine değil aynı zamanda jenerik ve orijinal ilaç kullanım seviyelerindeki farklılıklara, kaynak dağılımında oluşturduğu düzeylere göre yorumlamak gerekmektedir. İlaç sektöründe Eşdeğer ilaç imal ve kullanımını artırılması ve rekabet gücünün artırılması sayesinde ihracat ivmesi hız kazanılacağı düşünülmektedir. Aşağıda ki tablo referans ve eş değer ilaçları Sağlıkta Dönüşüm ve Onuncu Kalkınma Planını kapsayacak şekilde Türkiye belirli bir kesiti detaylı sunulmaktadır.

Tablo 5.'e göre Referans ilaç pazarı, 2017'de 16,69 milyar TL'ye ulaşmış ve kutu ölçeğinde ise 0,92 milyar kutu satış gerçekleşmiştir. Eşdeğer ilaç pazarıysa 2017'de değerinde 7,85 milyar TL'ye kutu

ölçeğindeyse 1,31 milyar hacme ulaşmıştır.

Tablo 5. Türkiye İlaç Sanayi Referans ve Eşdeğer İlaç Pazar Durumu

Yıllar	Referans İlaçlar (Milyar TL)	Eşdeğer İlaçlar (Milyar TL)	Referans ilaç Pazar payı (%TL)	Eşdeğer ilaç Pazar payı (%TL)	Referans ilaç Pazar payı (%Kutu)	Eşdeğer ilaç Pazar payı (%Kutu)
2010	9,31	4,08	69,5	30,5	46,4	53,6
2011	9,24	4,35				
2012	8,73	4,19				
2013	9,46	4,28				
2014	10,44	4,60				
2015	12,17	5,38				
2016	13,89	6,53				
2017	16,69	7,85	68	32	41,3	58,7

2010-2017 yılları arasında Sağlıkta Dönüşümün acemiliğinin bittiği, Onuncu Kalkınma Planı ile sağlık harcamalarının verimlilik ve sürdürülebilirliğin sağlanması için destek olarak düşünülürse pazar payının milyar/TL bandında referans ilaç yönünde ağır bastığı görülmektedir. Ancak eşdeğer ilaç ” % kutu“ dinamiği pazar payında dengeyi sağladığı düşünülebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye ilaç harcamalarında yaklaşık son 25 yılın ithalat ve imalat ulaşılan verileri ışığında tartışılmaktadır. Çalışmada Türk ilaç sektörünün kısa genel bir profili sunuldu ve daha sonra Türkiye ilaç harcamalarının büyük bir kısmını gerçekleştiren, karşılayan kamu kanadının ilaç harcamaları 1995-2017 yılları esas alınarak ithalat-ihracat veri setleri ve referans ilaç-eşdeğer ilaç bilgileri önemli kısmı ile sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle ithalat düzeyindeki geçmişten gelen ilaç harcamasının yüksek düzeyde olması net bir ithalatçı ülke olmasa da yine de ilaç harcamaları konusunda Türkiye'nin ciddi ekonomik analizleri yapmayı ve uygulanan Sağlıkta Dönüşüm ya da Kalkınma Planlarında ki temel amaçlara bağlı kalmayı mecbur kılmaktadır.

Gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerin ulusal ilaç harcamaları toplam sağlık harcamalarının da önemli bir kısmını oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye özellikle son 5 yıllık dönemde ilaç ihracatı konusunda önemli denebilecek ivme kazandığı literatür ile ortaya konmuştur. Sağlıkta dönüşümden önceki on yıllık sürece bakıldığında Türkiye ilaç harcamalarında ihracatı yapılan ilaçtaki kazanımların, ithal edilen ilaç giderlerinin neredeyse çok az bir kısmını karşılamaktadır. Bu çalışmada uygulanan sağlıkta dönüşüm ve onuncu kalkınma planının özellikle ilaç ihracatında ki gelirlerin yaklaşık 6-8 kata varan düzeyde arttığı görülmektedir. Ancak uygulanan dönüşüm yahut kalkınma planlarına rağmen ilaç ithalatındaki büyümede net bir azalma olmadığı gibi yaklaşık 3,5-4 kat arttığı görülmektedir. Kur farkları, nüfus artışı, hammadde de dışa bağımlı olduğu düşünülürse ilaç ihracatında 8 katlık sıçrama gerçekleştirilmesi başarı olarak nitelendirilebilir.

Türkiye’de ilaç sanayinde geçmiş de olduğu oranda dışa bağımlı değildir. Ancak Türkiye referans ilaç (özellikle ithal kısmı) tüketimi, eşdeğer ilaç tüketimine nazaran daha ağır basmaktadır. Öyle ki son 10 yılda Türkiye eşdeğer ilaç pazar payında (Kutu), referans ilaç pazar payını (Kutu) yakalamış olsa gelir-harcama kısmında aynı dengeden bahsetmek mümkün değildir. Bunun nedeni eşdeğer ilaçların bazı tedavi kalemlerinde yerini alamaması olduğu gibi eşdeğer yerel ilaç kullanımı teşvikinde de kamu politikalarının etkinliğinden söz etmek mümkün değildir. Fakat Türkiye ilaç sektörünün ithalat bağımlılığı bilindiği için de dönem hükümeti tarafından Aksiyon Planı ve 10. Kalkınma Planı’nda ilaç sektörü öncelikli olmak üzere yerel üretimin artırılması hedeflenmiş ve son zamanlar da “ilaçta yerelleşme” sloganı ile bilinen uygulamaların gelecek yıllarda veya 11.kalkınma planında yerini alacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca ilaç tüketimini azaltacak yahut önleyecek akılcı ilaç kullanım stratejilerinin az ve

geliştirilmeye ihtiyaç duyulması bakımından kamu sağlık idaresi daha radikal adımlar atması beklenmektedir.

Türkiye ilaç sanayinde bir yandan ilaç ürünlerinin üretimi, tüketimi, fiyatlandırılması gibi temel konularda sağlam politikalar geliştirdiği ve uyguladığı aşikârdır ve bu gelişmekte olan ülke olarak güçlü yönlerindedir. Ancak diğer taraftan Türk sağlık sisteminde sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması, toplumunu çoğu basit hastalıkların tedavisi dahi daha donanımlı hastanelere gitme eğilimindedir. Buna bağlı olarak ilaca erişim de artış göstermiş ve ilaç harcamalarının yükselmesinin nedenlerindedir. Bu bağlamda maliyete odaklı fiyatlandırma yöntemi kullanılırken uluslararası referans fiyatlandırma yöntemine geçilmesi ilaç harcamaların bir nebze olsa da önünü aldığını düşünülmektedir.

Açıkçası etkili bir hasta sevk zincirinin halen olmayışı eğitim ve araştırma hastaneleri başta olmak üzere üçüncü basamak hastanelere yönelimden dolayı gereksiz reçeteler yazılması da ilaç harcamalarında Türk sağlık sisteminin zayıf yönü olarak nitelendirilebilmektedir.

KAYNAKÇA

PwC Pharma 2020 – The Vision, 2007

Çalışkan, Z., Referans Fiyat ve İlaç Piyasası, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, 2008

Baybek, H., Bulut, D., Çakır, A., “Muğla Üniversitesi İdari Personelinin İlaç Kullanma Alışkanlıklarının Belirlenmesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 15, 2005, s.53-67.

Top, M., Tarcan, M., Türkiye İlaç Ekonomisi ve İlaç Harcamaları:1998-2003 Dönemi Değerlendirmesi, Liberal Düşünce Dergisi, C:9, S:35, 2004, s.177-200

Çınaroğlu, S., İlaç Harcamalarının Sağlık Sonuçları İle İlişkisi: Bir Kanonik Korelasyon Analizi Uygulaması, Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:35, S:2, 2017, s.23-47

Aslantekin, F., Yumrutaş, M., “Sağlık Okuryazarlığı ve Ölçümü”, TAF Koruyucu Hekimlik Bülteni, C:13, S:4, 2014, s.327-334

Özgen, H., Tatar, M., Sağlık sektöründe bir verimlilik değerlendirme tekniği olarak maliyet-etkililik analizi ve Türkiye’de durum. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, C:10, S:2, 2007, s.109-137

Acar. A., Yeğenoğlu, S., Türkiye’de İlaçta Patent. Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, C:33, S:4, 2004, s.269-285.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı “Sektörel Raporlar ve Analizler Serisi: İlaç Sektörü Raporu” 2013/2.

TOBB, İlaç Sanayi Meclisi Sektör Raporu 2011, Yayın Sıra No: 2012/170, 2012, Türkiye

Yaşgül, Y.S., Türkiye’de İlaç İthalatını Belirleyen Etmenler, 1996-2011, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, 2016

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2013

Özgüler, E., Günümüz İlaç Politikalarının İlaç Endüstrisi Üzerine Etkileri Ve Yatırımcının Beklentileri, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, 2013

Deloitte ‘Türkiye’de ve Dünyada İlaç Sanayi Gelişme Potansiyelleri’, 2009

Türkiye İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası